

Donderdag 7 september 1916 – ochtendeditie

Belgische geïnterneerden.

Te Hooghalen (Drenthe) zijn enige Belgische geïnterneerden werkzaam gesteld als landarbeiders bij de naamloze vennootschap Noord-Nederland.

Een stem van het slagveld.

In de Stemmen voor Waarheid en Vrede geeft ds. J. B. du Buy het een en ander uit brieven en briefkaarten van een Duits predikant, met name G. Leinbos, die op 25-jarige leeftijd voor Diksmuide is gesneuveld. Ze zijn verschenen in de Volksschriften zum grossen Krieg, uitgegeven door de Evangelische Bond in Duitsland. Toen de oorlog uitbrak, was Leinbos predikant te Amstetten in Neder-Oostenrijk. Hij keerde dadelijk naar Duitsland terug, om zich als vrijwilliger aan te melden. Maar er zijn er zo velen en hij wordt aanvankelijk niet aangenomen. Ook als hospitaalsoldaat wil hij dienst doen. Tenslotte wordt hij te Potsdam – waar men nog mensen zocht: “alleen kerels als een boom, meer dan 1,85 m.” – als gemeen soldaat ingelijfd bij een bataljon gardedragers.

Ds. du Buy, de psychose, waarin een aantal van zijn landgenoten verkeren, kennende, verontschuldigt zich als het ware, dat hij met de uitingen van een Duitser durft aankomen; hij heeft er dan ook de gedeelten, waarin Leinbos’ nationaliteit sterk spreekt, uitgelaten als te prikkelend voor sommige lezers. “Van pro- of anti-Duits”, zo pleit hij, “is bij het weergeven van deze uittreksels geen sprake: ik laat “een mens” aan het woord, ik laat het licht vallen op de energie en het lijden van een intellectueel, die, wat mij betreft, ook een Fransman, een Belg had kunnen zijn. Ik vond op mijn weg de uitingen van deze Duitser, daarom nam ik hem, maar ik luisterde naar hem als

een mens. Een en ander, waar, onnodig voor het gestelde doel, zijn nationaliteit sterk spreekt, liet ik weg, juist om slechts de mens aan het woord te laten en waar ik enkele karakteristieke uitdrukkingen niet kon missen en hij nu eenmaal als mens Duitser was, hoop ik, dat de laatste sommigen niet zal verhinderen de eerste in deze aangrijpende brieven te vinden.”

Wij doen een paar aanhalingen.

De 9^e september 1914 schrijft ds. Leinbos aan een vriend, die zijn pastorie niet heeft verlaten:

“Dat ge blijft, is uw taak in deze verschrikkelijke en wonderlijke tijd. Thans, nu ik buiten het ambt sta, zie ik zelf met verbazing, van hoeveel betekenis in deze dagen een predikant is, die op zijn post staat. De godsdienstoefeningen hier zijn prachtig. Zowel zij, die uittrekken alsook zij, die thuis blijven, doen zich de oude woorden der christelijke prediking in ongekende glans en in vaak niet vermoede kracht kennen. Daarbij schijnt het eenvoudigste mij altijd het beste toe. In oorlogstijd willen de zielen kommiesbrood! Geheel werkloos blijf ik ook hier niet, ik houd kazernetoespraken in de grote zaal voor de gardedragers met soms 200 aanwezigen. Van voorbereiding is er natuurlijk geen sprake. Wij hebben een zeer zware dienst ...”

De 13^e september 1914 schrijft hij van de exerceerplaats te Döberitz bij Berlijn aan de kinderen van zijn gemeente:

“Lieve kinderen! – Hartelijke groeten van jullie predikant. Als jullie mij hier thans konden zien zitten, dan zouden jullie mij waarschijnlijk niet herkennen, want ik draag een groene jagersrok en een groene muts en op zijde een hartsvanger en hoge, gele laarzen. Ondanks deze uiterlijke verandering ben ik echter nog altijd jullie predikant,

en, als God het wil, zullen wij elkaar terugzien ... Temeer moeten jullie, protestantse kinderen, je aaneensluiten, opdat niemand van jullie zich verlaten voelt en ontrouw wordt. Geheel verlaten zijn jullie toch niet. Ds. Ulrich zal wel aan jullie denken, want hij houdt van jullie. Wees daarom jegens hem en zijn plaatsvervanger zeer beleefd en denk er aan, dat hij ter wille van jullie veel moeite heeft door lange spoorreizen en veel tijdverlies. Vergeet ook in deze moeilijke tijd niet geregeld de handen te vouwen en God te bidden, dat hij het spoedig weer vrede laat worden tussen de volkeren. Wees ook lief voor je roomse medeleerlingen en kameraadjes. Waar de protestantse en roomse soldaten zij aan zij op het slagveld strijden en vallen, moeten wij meer dan anders eraan denken, dat wij thuis bijeen horen, ook wanneer wij een ander geloof hebben. Hoe graag had ik in deze mooie nazomerdagen met jullie over de velden en door de bossen gewandeld en mij met jullie verheugd over je mooie Oostenrijkse land ...

Half oktober is hij te velde. De Duitse troepen waarbij hij zich bevindt, rukken over Gent en Brugge de Engelsen na. "De vermoeienissen zijn vreselijk. Spoedmarsen van 14 uur!" De 16^e oktober 1914 schrijft hij uit het stadje S., niet ver achter Gent, op de weg naar Brugge:

" ... De eerste schoten zijn reeds gevallen. Spoedig gaat het erop los. Wij liggen in een school. Ik zit hier op zo'n kleine kinderbank, men kan niet geloven, dat men eens ook zo klein was en daarin heeft kunnen zitten. Dit stadje is tamelijk ongedeerd gebleven. Overigens ziet het er treurig uit in België. Gehele dorpen zijn verbrand en in elkaar geschoten – sluipschutters waren gewoonlijk de aanleiding. De mensen zijn vreselijk bang voor ons. De Engelsen en Fransen moeten ons, Duitsers, gruwelijk belasterd hebben dat de mensen ons zo voor rovers en kannibalen houden en bij duizenden vluchten. Als ze wisten, hoe goedmoedig en hoe weinig kwaad bedoelend wij zijn en welk een discipline er bij ons heerst. Gisteren had een van ons een

aquarel uit de lijst genomen en bij zich gestoken: hij gaat met het volgend transport naar Duitsland terug om gestraft te worden! Wij mogen, als het niet noodzakelijk is, geen appel van de bomen plukken. Het gaat mij bij voortdurend zeer goed. Wat ons de volgende dagen zullen brengen? Wij zijn vrolijk en welgemoed.”

Zondag 25-10-14:

“Na vreselijke dagen en nachten nog in leven. We liggen diep ingegraven tegenover de vijand (70.000 geallieerden). De slag woedt onafgebroken voort. Het verschrikkelijks is de strijd in de nacht met de blanke wapens. We zijn te zwak, krijgen echter spoedig hulp, tot zolang heet het volhouden. Onze toestand is slecht, sinds een week geen slaap, weinig water en voedsel. Wie van onze mannen verwond wordt en in handen van de vijand valt, vinden wij verminkt terug. Maar we zullen wraak nemen en volhouden als rots en steen. Zojuist horen wij, dat de wereldpositie gunstig voor ons is. Dus zou er toch nog hoop zijn voor ons?”

Voor Diksmuide, 27-10-14:

“Een groet ten afscheid. Ik geloof niet, dat ik deze verschrikkelijke sluipschuttersgevechten overleef. Onze kameraden en officieren zijn zoeven begraven. De strijd in dit deel van België is onbeschrijflijk hardnekkig. We zijn gisteren van Diksmuide teruggeslagen met zware verliezen. Ik heb verscheidene schoten in helm en uniform. Vandaag weer storm op het ellendige nest. Machinegeweren in bomen en op huizen, elke straat een kleine vesting. Ik denk nog eens, als zo vaak, in trouw aan mijn geliefde gemeente te Amstetten. Het doet mij leed. Vaarwel, groet allen. – Uw predikant L.”

Loopgraaf voor Diksmuide, 27-10-14:

“Mijn verjaardag! Nog gaat het mij goed. God zal ons verder helpen. Van mijn kameraden mis ik de meeste. Welk een tragedie zulk een oorlog!”

De volgende dag:

“ ... Wij hebben een zeer moeilijke positie. Elke dag valt er een hele troep, omdat wij voortdurend onder geweer- en schrapnelvuur staan. Een aantal van mijn kameraden is krankzinnig geworden. Mij gaat het nog goed ...”

De 30^e oktober:

“Voor onze ogen speelt zich sinds hedenmorgen een ongeëvenaard schouwspel af, een onafgebroken kanonnade van de beide artillerieën. Elke seconde vallen er twee tot vier schoten. De lucht beeft en de aarde siddert, wij graven ons dieper in de kleigrond in om veilig te zijn tegen de in het rond vliegende granaatscherven. Het begint nu bedenkelijk koud te worden, daarbij nat, regen, mist en rijp. Allen zijn meer of minder ziek, wat geen wonder is. Wat zou men er thans voor geven, een nacht in een bed te liggen, eens te gaan wandelen zonder dit bestendig gevaar van de vijandelijke kogels! Onze verzorging is tot het uiterste beperkt, in hoofdzaak brood en spek, alles in uitgemeten karige porties. Om een stuk droog brood is er vaak twist en krakeel. Onze veldkeuken komt wel elke dag, zij heeft echter ook iets degelijks, want de streek is tot het uiterste hoekje doorzocht: de laatste inwoners hebben nauwelijks het weinige om hun eigen leven te rekken. Bitter is het op wacht staan 's nachts en het op patrouille gaan, dit laatste bovendien gestaag met levensgevaar verbonden. Zo ziet het er bij ons uit. Allen verlangen naar rust en vrede, velen naar de dood. Zoals God het wil. Ik verdraag alles rustig en gelijkmoedig. We naderen de adventstijd, dan verheugt men zich over de komst van de Heer.”

Loopgraaf voor Diksmuide, 31-10-14:

“Uw brief van 19-10 kwam gisteravond in mijn aardbol gevlogen: ik haast mij hem vanmorgen in alle vroegte te beantwoorden. Wij, jagers, liggen sinds meer dan acht dagen tegenover de Belgische stad Diksmuide, in de omgeving waarvan zich ongeveer 100.000 Engelsen, Fransen en Belgen bevinden, die de stad krachtig verdedigen. Zij hebben het ellendige nest met loopgraven van ijzerbeton omringd, zij hebben prikkeldraadversperringen en elektrische geleidingen aangelegd en beschikken over goede artillerie ... Wij, jagers, staan aan de spits van het belegeringsleger en hebben het meest te lijden. Reeds driemaal hebben wij geprobeerd de stad stormenderhand in te nemen, werden echter telkens met grote verliezen teruggeslagen. De zwarte duivels zaten met machinegeweren in bomen en op huizen en hebben vreselijk huisgehouden in onze gelederen zonder dat het ons gelukte hen wezenlijke schade toe te brengen. Sinds twee dagen vuren onze 42 cm-kanonnen, maar ook dat schijnt nog niet goed te helpen. Daarom moeten wij de stad langzaam door parallelloopgraven naderen om dan het vuur met meer succes te kunnen openen. Van mijn compagnie leeft nog slechts de helft. Tweemaal ben ik zelf licht gewond ...

“Ons leven brengen wij door in de loopgraaf, wat op de duur tamelijk inspannend is. Zo spoedig men het hoofd opsteekt, vliegen je de blauwe bonen om de helm. Daarom arbeiden wij uitsluitend 's nachts. Meer dan eens heeft de vijand ons willen overrompelen en overvallen, dan was het erom te doen je leven dapper te verdedigen ... De oorlog is veel vreselijker dan men thuis ooit kan vermoeden. Wie niet door een kogel wordt getroffen, wordt weggemaaid door de bovenmenselijke inspanning, honger, natheid en koude. Vele mijner kameraden zien er meer uit als doden dan als levenden, ze lopen bedrukt rond en verlangen naar de dood. Mij gaat het goddank nog vrij goed, een groot deel van mijn aanvankelijke

kracht is ook al lang verdwenen, wat doet het er toe, maar het gaat om de grote zaak van een volk ... daar komt het op de enkeling niet aan, hij heeft zijn plicht te doen, het overige ligt in andere handen ...”

Nog altijd uit de loopgraaf van Diksmuide, 3 november 1914:

“Ik lig sinds tien dagen met mijn bataljon voor de vesting D. Wij leven onder voortdurend gedonder der granaten, komen nooit uit de nauwe holen in de grond. Dat is geen kleinigheid. Sinds drie weken geen laarzen uitgetrokken, geen kleren van het lijf, nooit gewassen, geen rust bij dag en bij nacht ... O, de oorlog is vreselijk. Geen woorden kunnen de ellende beschrijven, die hij over land en mensen brengt. België is in sommige streken een rokende ashoop, vooral in onze hoek ... Wat hebben wij al voor dagen en nachten van schrik beleefd, wanneer wij in schijnbaar vreedzame dorpen plotseling werden overvallen! Geen wonder, dat men zelf gevaar loopt ruw te worden en al het menswaardige en heilige te vergeten. Ge schrijft over het heerlijke gevoel voor het vaderland in het veld te staan. Ja, dat mag zo zijn, maar in het kleine en enkele verdwijnt dit gevoel in de zee van bloed en tranen aan beide zijden. Ook daarin hebt ge zeker gelijk, dat de oorlogstijd veel goeds en moois met zich brengt. Wij weten het best, dat wij heel anders zouden terugkomen, indien wij ooit terugkwamen, veel ernstiger, veel bescheidener, veel stiller en tevredener. Hoe leert men thans datgene waarden, wat men vroeger niet op prijs stelde. Maar of het goede toch niet verreweg wordt overtroffen door het boze en demonische, dat in de oorlog naar boven is gekomen? ...”

Voor Diksmuide, 5-11-14:

“Met zeer veel belangstelling vernam ik, dat ik aan hartzwakke heb geleden, of nog lijd. Lieve deugd, waarvan iemand al niet kan worden verdacht! Mijn hart is zo goed en klopt zo zuiver als een hamer op het

aambeeld, ik bedoel het natuurlijk in lichamelijke betekenis. Onze grote spoedmarsen heeft niemand beter doorstand dan de “dominee uit Oostenrijk” en waar het schrapnelvuur het hevigst was, zo dat zelfs de officieren vluchtten, daar heeft hij gestaan; en wanneer de anderen sliepen, is hij naar buiten geslopen en heeft de velden en bosjes afgezocht naar trouwe doden en hen begraven; en bij gevaarlijke patrouilletochten heeft hij nooit ontbroken. Deze eigen lof, die de eerste en de laatste zal zijn, die gij in deze veldtocht uit mijn mond hoort, moet ditmaal worden verontschuldigd, het is gebeurd om de liefderijke bezorgdheid betreffende mijn hartzwakke af te wijzen. Maar zeker – dat is juist – ik lijd aan een hartzwakke, maar aan een van geestelijke aard. Zij ligt zo ongeveer in de richting als indertijd reeds bij Hagar, toen zij haar versmachtend kind terzijde legde en klaagde: “Dat ik het kind niet zie sterven!” ...

“Ik verheug mij thans in het bezit van een schone, rode, volle baard, die zo “mooi” is, dat ik daarmee kleine kinderen naar bed zou kunnen jagen; in alle opzichten verkeert men in wonderlijke omstandigheden. Mijn rechter broekspijp moest indertijd tengevolge van een schampschot worden afgesneden en is nu door een civiele broekspijp vervangen. Aan jas en mantel is velerlei gelapt met allerlei soort van goed. Tengevolge van de vele graafarbeid heeft men handen als een smid, wat mede daardoor komt, dat men zich als jager meer op handen en voeten moet bewegen dan op zijn twee benen.

Maar nu alle gekheid op een stokje, de oorlog is toch te vreselijk bittere ernst. In enkele weken wordt men jaren ouder. Dagelijks ziet men de dood in het aangezicht en hoe dikwijls meent men, dat zijn laatste uur is geslagen. Voor enige dagen had ik blijkbaar bedorven wijn gedronken en heb ik verschrikkelijke uren doorleefd. Een halve nacht heb ik mij in het gras liggen rondwentelen en God gesmeekt het kort met mij te maken en mij te verlossen. 's Morgens was ik zo zwak, dat ik niet kon opstaan, maar gauw was het voorbij en nu voel

ik mij weer zo sterk, dat ik jonge bomen zou kunnen uitrukken. Nooit zal ik die nacht van schrik vergeten. Een kameraad had voor enige tijd iets dergelijks ervaren: wij moesten zijn mond toebinden, opdat hij door zijn geschreeuw onze positie niet zou verraden.

“Op algemeen verlangen houd ik thans elke avond een godsdienstige toespraak. Dat zijn wonderbare uren, wanneer wij in schemerige maneschijn samen hokken, in onze lange mantels gehuld en naar de eeuwige waarheden luisteren ...”

De 7^e november 1914 zond hij, nog voor Diksmuide liggende, het volgende (door ds. du Buy vertaalde) vers:

Och, mocht ik nog eens aanschouwen
Uw vriendelijk kindergelaat,
Terwijl de morgenzon
Zich in uw oogjes baadt.

Och, mocht ik nog eens weer kussen
Uw lieve, trouwe hand,
O moeder, lieve moeder
In 't verre vaderland!

Och, mocht ik nog eenmaal horen
De machtige stem van de Heer,
Dan legde ik (o hoor Heer, mijn bede!)
Mijn hoofd op uw trouwe ter neer.

Drie dagen nadat hij dit had geschreven, sneuvelde hij.

De Antwerpse diamantslijperijen.

De Duitse regering heeft volgens de Berlijnse Börse Zeitung aan de Antwerpse diamantslijperijen, die onder gebrek aan grondstof lijden,

uit de aan de Londense syndicaatsfirma C. Breitmeyer toebehorende en in beslag genomen voorraden te Berlijn 80.000 karaat ter beschikking gesteld, waardoor de voortzetting van het bedrijf der Antwerpse slijperijen verzekerd is.

Donderdag 7 september 1916 – avondeditie

Wij hebben het eerste nummer ontvangen van De Eendracht, weekblad voor het Vlaamse volk. Boven de kop staat: Groot-Nederlands Persbureau, eronder wordt het adres medegedeeld, waar te Antwerpen de bijdragen ingezonden moeten worden, “in afwachting dat een vast bureel aangeduid wordt.”

In het artikel, waarin De Eendracht haar standpunt uiteen zet, wordt medegedeeld, dat het weekblad de zijde kiest van wat het noemt “de actieve flaminganten”, niet van de “passieve”.

“Het ontstaan en de benaming van die beide groepen, aldus De Eendracht, zijn het gevolg van de scheuring die de opstellers van het voor maanden in Holland verschijnende blad De Vlaamsche Stem verschillende wegen deed opgaan. Mr. Frans Van Cauwelaert, Mr. Julius Hoste jr., Mr. Alberic de Swarte e.a. langs de ene, Dr. René de Clercq, Dr. A. Jacob, Priester dr. de Cock – om alleen de vooraanstaande mannen te noemen – langs de andere zijde. De eersten zijn de mening toegedaan dat, zolang de oorlog duurt – en zelfs nog verschillende jaren na de oorlog, verklaren sommige van hun volgelingen – er over Vlaamse Beweging geen sprake mag zijn. Het is vaderlandse plicht, verkondigen zij, de godsvrede, die de partijen in het begin van de oorlog hebben gesloten, te handhaven tot België bevrijd en in staatkundig en staathuishoudkundig opzicht gans hersteld is. De godsvrede, antwoorden de actieven daarop,

werd, terwijl de Vlaamsgezinden hem met angstvallige nauwgezetheid eerbiedigden, reeds in de eerste maanden van de oorlog door Walen en Fransgezinden verstoord: dezen hielden niet op de flaminganten van Pangermanisme en Duitsgezindheid verdacht te maken, om hen aldus, door schrik-aanjaging, tegenover de franskiljonse kuiperijen het stilzwijgen op te leggen. Tegen dit streven op te komen is niet alleen plicht voor de Vlamingen maar voor alle Belgen die het goed menen met de vrijheid en de voorspoed van het vaderland.

Beide groepen zijn ontegensprekelijk te goeder trouw. De diensten door Julius Hoste jr., als dagbladschrijver, aan de Vlaamse zaak bewezen, de talentvolle toewijding van Frans Van Cauwelaert aan de zedelijke en stoffelijke belangen van het Vlaamse volk, de vurige Vlaamsgezindheid die van de welsprekende Alberic de Swarte een van onze meest geliefde redenaars maakte, staan er borg voor. En dat ook de actieven, de Clercq, Jacob, de Cock, in deze, alleen aan de stem van hun geweten gehoor gaven en alle gedachte aan eigenbelang hun daarbij vreemd was blijkt duidelijk uit het feit dat zij zich aan verloochening, afstelling en broodroof hebben bloot gegeven.

Bij dit verschil van zienswijze aangaande de in deze beroerde tijden te volgen tactiek kiezen wij beslist de zijde der actieven.”

Verder ontlenen wij aan het artikel nog dit:

“Aan de Vlamingen de raad geven al slapende de gebeurtenissen af te wachten, wanneer het gebleken is dat het leger der franskiljons een beslissende stormloop voorbereidt tegen onze Vlaamse volkseigendommelijkheid schijnt ons onverantwoordelijk. Wie de geschiedenis der Vlaamse Beweging kent weet dat, telkens als België op een keerpunt is komen te staan of een politieke crisis te

doorworstelen heeft gehad, men de Vlamingen in slaap heeft gesust met beloften waarvan er nooit een vervuld is geworden.

De leuze die wij kiezen in de strijd die wij voeren is die welke werd gegeven door iemand, wiens vaderlandsliefde niemand zal durven betwijfelen, door Alfons Sevens namelijk, die bij de aanvang van de oorlog in zijn Witte Kaproen verkondigde: "Wij willen Duitsers noch Fransen worden maar Vlamingen blijven!"

Aan hen die zouden aanvoeren dat wij, door aan Vlaamse Beweging te doen, in de kaart spelen van Duitsland, wiens belang het is dat hier de Franse invloed zou verminderen, antwoorden wij: dat wij ons in de eerste plaats om België's belang bekommeren, hetwelk vergt dat zowel verfransing als verduitsing geweerd zouden worden. Trouwens al de officiële Belgische bestuursinrichtingen en al de niet officiële Belgische instellingen die er zorg voor dragen dat in het bezette gebied het normale leven aan de gang blijft en dat aan het volk voedsel, kleding en onderkomen wordt verstrekt, spelen in de kaart van de bezettende macht die er een levensbelang bij heeft dat er orde en rust, en, ja, voorspoed, zo mogelijk, in het bezette gebied heersen. Nochtans heeft er nooit iemand aan gedacht de raad, die men ons indertijd wel eens van uit den vreemde gaf, ernstig op te nemen en "le vide autour de l'envahisseur" (leegte rond de overweldiger) te maken, om aan het Duitse beheer de zorg en de last over te laten het economisch en het openbaar leven in België te handhaven."

Voorts bevat de Eendracht een artikel, waarin "het annexionisme", waarvan onder de Belgen voorstanders gevonden worden, krachtig bestreden wordt.